

Xalq şairi Səməd Vurğun Yazıçılar İttifaqının sədri olan zamanlarda dramaturgiya müşavirlərinin birində çıxışları dinləyərkən: "Kaş sizin hər birinizin yerində bir Cəfər Cabbarlı olaydı!" - deyər arzusunu dilə gətirib. Mirzə Fətəli Axundzadə ilə başlayan dramaturgiyamız sonrakı dövrlərdə bir çox klassik dramaturqlar yetişdirsə də, əslində, həmişə bu arzu ilə yaşayıb. Elə bu günün özündə də ədəbiyyatın bu məşhur janrı ilə bağlı kasadlıq hiss olunur.

"Müzakirə"miz zamanı Azərbaycan ədəbiyyatında dramaturgiya sahəsindəki mövcud vəziyyəti öyrənməyə çalışdıq.

MONODRAMLARDAN TUTMUŞ, FACİƏYƏ QƏDƏR

AMEA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun elmi katibi, professor Bədirxan Əhmədov hesab edir ki, bu gün Azərbaycanda dram janrı dünya dramaturgiyasına bir qədər də yaxınlaşmış səviyyədedir: "Əgər 30-40 və ya 60-cı illərdə bizim iki-üç dramaturqlarımız var idisə, bu gün Azərbaycan dramaturgiyasının mənzərəsi çox genişdir. Hazırda Azərbaycan dramaturgiyası təkcə klassik janrlar - komediya, dram və ya faciələrdən ibarət deyil.

"Mənə elə gəlir ki, teatrlar müxtəlif dram əsərlərini tamaşaya qoysalar, qazanarlar. Hər yazıçı və şairin dram yazmasına ehtiyac yoxdur. Dramı o yazıçı yazsa bilər ki, bu janrın komponentlərini, mərhələlərini yaxşı bilsin, onu nəzəri cəhətdən öyrənsin və praktikada tətbiq etsin. Ən yaxşı şair belə pis dram əsəri yazsa bilər. Çünki dram əsərləri təkcə oxunmaq üçün deyil, həm də tamaşaya qoyulmaq üçündür. Bu mənada deməzdim ki, bütün yazıçı və şairlər dram yazanda alınır".

B.Əhmədov bildirir ki, bizim dramaturgiyada Hüseyn Cavid, Cəfər Cabbarlı və Səməd Vurğun təcrübəsi olduğundan bu təcrübələr dramaturgiyanın bütün komponentlərinə əməl etməklə Azərbaycan dramaturgiyasının praktikasını özündə əks etdirməkdədir. Ondən əvvəl isə Mirzə Fətəli Axundzadə, Cəlil Məmmədquluzadə dramaturgiyası bu komponentlərə ən yaxşı şəkildə cavab verir. Bu gün də müasir dramaturgiyamızda bu komponentlərə cavab verən əsərlər yazılır: "Sadəcə, həmin əsərlərin tamaşaya qoyulması və ya teletamaşaların hazırlanması onların əhatə dairəsini artırmış olar və həmin əsərləri geniş arenaya çıxarar".

BOŞLUĞU NƏ İLƏ DOLDURMAQ LAZIMDIR?

Dram janrının bədii ədəbiyyatın janrları arasında ən çətini hesab edən tənqidçi Vaqif Yusifli hesab edir ki,

dığı məktəbi layiqincə davam etdirənlər çox az oldu. Şeirdə bolluqdur. Yazıçılar İttifaqının sorğu kitabında nə qədər istəsən şair adı var".

Poeziyamızda geriləmənin olmadığını bildiren tənqidçi hesab edir ki, nərsədə də vəziyyət eynidir, ancaq dramaturgiya sahəsində yazıçı yetişmir: "Bu sahəyə istedadlar gəlmir. Görünür, bu sahədə qələm sınamaq çox çətindir". Tənqidçinin fikrincə, dramaturgiya sahəsində kasadlığın səbəbi həm də teatra marağın əvvəlki illərdə olduğu kimi ciddi mahiyyət kəsb etməməsi ilə bağlıdır: "Azərbaycan səhnəsində oynanılan əsərlərin repertuarına baxaq. Eyni müəlliflərin adlarını görürük. Onlar əsasən son 20 ildə yazan müəlliflərdir. Təzə müəlliflərin və dramaturqların adı yoxdur. Bəs, bu boşluğu nə ilə doldurmaq lazımdır? Bizdə dramaturgiyanın klassik nümunələri var. Nə üçün "Ölümlər" təzədən tamaşaya qoyulmasın? Nə üçün "Dəli yığıncığı" təzədən səhnələşdirilməsin? Və ya Qərb dramaturgiyasından "Hamlet", "Otello" oynanmasın? Teatrların repertuarında tamaşaçıları cəlb edə bilən, öz cazibə qüvvəsində saxlayan əsərlər yoxdur. Düzdür, bəzi nümunələr var, ancaq bunun digər tərəfi güclü aktyorlarla bağlıdır. Hani Səməndər Rzayev? Hani Vəfa Fətullayeva, Hamlet Xanızadə, Həsən Turabov kimi aktyorlar? Düzdür, indi Fuad Poladov, Nureddin Mehdiyev, Şükufə Yusifova kimi aktyorlarımız var, ancaq yeni yetişən gen-

qat yüksəkdir: "Səməd Vurğun, Hüseyn Cavid, Cəfər Cabbarlının əsərlərinin öz rejissorları vardı. Onlar həmin əsərləri duyurdular. Onlar dahi sənətkarlar idi. Teatra gələn kimi aləmə səs salmışdılar. Onların səhnəyə qoyduqları hər bir tamaşa hadisəyə çevrilirdi. Ancaq bu gün həmin əsərlərdən də bəlkə güclü əsərlər yazılır, sadəcə həmin əsərləri səhnələşdirən rejissor görmürəm. Yazılan əsərlərin içərisindən layiqliləri seçmək, səhnəyə qoymaq problemdir. Elə əsərlər var ki, çağırışı və adı gözəldir. Ancaq onlara səhnədə baxanda bir tamaşaçı kimi razi qalmırsan. Dram əsərləri təkcə oxumaq üçün deyil, səhnədə oynamaq üçündür". Aktyorun fikrincə, dramaturgiya o zaman tanınır və məşhurlaşır ki, o əsərlər səhnədə öz həllini tapsın: "Yaxşı aktyorlarımız var. Sadəcə əsərlərə quruluş verən istedadlı rejissorlar da olsa, biz yaxşı tamaşaların iştirakçısı və tamaşaçısına çevrilə bilərik".

MÜASİR DRAMATURQLARA ETİMAD GÖSTƏRMƏK

"Azərbaycan dramaturgiyasında vəziyyət orta-ağır və sabit olaraq qalır" - deyən dramaturq Elçin Hüseynbəyli hesab edir ki, dramaturgiya sahəsində müəyyən irəliləyişlər var. Ancaq ideal vəziyyətə gəlib çatmaq hələ ki mümkün deyil: "Çünki həyatda heç nə ideal olmur. Dünyanın özündə də dram

Dramı o yazar yazsa bilər ki...

Ədəbiyyatımızın dramaturgiya sahəsindəki çatışmazlıqların bir səbəbi yazıçılarla bağlıdırsa, bir səbəbi də teatrların üzərinə gedib çıxır

Bədirxan Əhmədov

Dramaturgiyanın müxtəlif və zəngin çeşidli janrları yaranmaqdadır. Bunlar teatrın inkişafı ilə bağlı müxtəlif aspektlərdə və şəkildə inkişaf edir. Yeni, bütövlükdə götürüldükdə, Azərbaycan dramaturgiyasının inkişafını qənaətbəxş hesab etmək olar".

Professorun fikrincə, dram əsərlərinin teatrların səhnəsinə yol tapıb-tapmaması ayrı mövzudur. Bu mənada bir qədər problemlər mövcuddur. "Azərbaycan dramaturgiyasının fəal üzvlərindən Firuz Mustafa, Elçin, Kamal Abdulla, Əli Əmirli, Afaq Məsudun adını çəkmək olar. Bu gün dramaturqlar əvvəlki dövrlərdəkindən çoxdur. Onların yazdıqları mövzular da çox çeşidlidir. Belə ki, faciə, komediya, pyeslərdən başqa, müasir teatrın tamaşaya qoya biləcəyi ən kiçik janrlarda - monodramlardan tutmuş, faciəyə qədər geniş nümunələr yaranır. Ancaq bütün janrlarda olduğu kimi, dramaturgiya janrının oxunmasında da müəyyən çətinliklər var. Yəni hər bir dram əsəri təkcə tamaşaya qoyulmaq üçün yox, həm də oxunmaq üçün yazılır. Ümumiyyətlə, mütaliənin olmaması faciədir".

Filoloq hesab edir ki, bu gün teatrlar da sayca çox olduğundan onların təkcə bir neçə müəllifin əsərinə maraqlı olmaları lazım deyil. Belə ki, bu gün dram yaradıcılığı ilə məşğul olan çox sayda yazıçıların əsərlərinin də səhnəyə çıxmasına şərait yaratmaq lazımdır:

Vaqif Yusifli

bu janrın spesifik xüsusiyyətləri var: "Hər yazıçı dramaturq ola bilməz. Əgər nərsədə təhkiyə əsaslırsa, şeirdə nəzm qaydalarına riayət olunursa, dram janrında monoloqlar var. Bu baxımdan, bu, mürəkkəb janrdır. Azərbaycan ədəbiyyatında dramaturgiya Mirzə Fətəli Axundzadə ilə başlayır. Onun ardıcılığı yetişdi. Səhnəmiz heç bir vaxt dram əsərləri sarıdan boş qalmayıb. Amma dramaturgiyanın inkişafında da müəyyən durğunluqlar və yeniliklər olub. Hazırkı dövrdə bu daha çox hiss olunur. Hazırda peşəkar dramaturq deyiləndə yalnız 3-4 müəllifin - Elçin Əfəndiyev, Əli Əmirli, Firuz Mustafanın adını çəkmək olar. Afaq Məsud da hərdən yazır".

Tənqidçi hesab edir ki, 70-80-ci illərdə dramaturgiya sahəsində bizdə kasadlıq olmayıb. Belə ki, İlyas Əfəndiyev kimi peşəkar dramaturqlarla yanaşı, Bəxtiyar Vahabzadə, Nəbi Xəzri kimi görkəmli müəlliflərin də pyesləri səhnəyə qoyulub: "O zaman, necə deyirlər, dramaturgiyanın baharı idi. Mənə elə gəlir ki, indi bu bahardan söhbət açmaq bir qədər müşküldür. Söhbət ondan getmir ki, dramaturqların sayı azdır. Sadəcə, bugünkü həyatı, gərçəkliyi, müstəqillik illərinin hadisələrini lazımcına əks etdirən, yəni, dövrün qəhrəmanını səhnədə təcəssüm etdirən bilən əsərlərimiz çox azdır. İlyas Əfəndiyev vəfat edəndən sonra onun yarat-

İlham Əsgərov

clərin içərisində çox nadir aktyorların adını çəkmək olar ki, gələcəkdə onların potensial imkanları görünsün. Arzulayırıq ki, yeni bir nəsil yaransın və biz yolumuzu teatrlardan salaq. Teatra maraq getdikcə azalır. Çünki bizi həyəcanlandıran, bizi maqnit kimi ora çəkən əsərlər yoxdur".

ƏSƏRLƏRİ SƏHNƏLƏŞDİRƏN REJİSSOR GÖRMÜRƏM

Xalq artisti İlham Əsgərov da teatrların səhnəsində yaxşı dram əsərlərinin tamaşaya qoyulması arzusundadır. Təbii ki, bunun üçün də yaxşı dram əsərləri yazılmalıdır: "Azərbaycan klassikasından səhnəmizdə çoxlu əsərlər var. İstərdim ki, milli ruhda əsərlərimiz çox olsun. Tərcümələr, xarici əsərlər var. Sadəcə, əsərlərə quruluş verənlərdən narazıyam. Yaxşı əsərlər olanda da elə vəziyyətə salırlar ki, adamın heyfi gəlir. Öz milli əsərlərimizi səhnəyə qoymaq üçün yaxşı rejissorlar lazımdır. Səhnədə milli ruhda olan əsərlərimizə layiqincə quruluş verilməsini arzulayıram. İstəyirəm ki, biz həmin əsərlərdə iştirak edək, oynayaq, yaradaq. Tamaşaçılardan da çox şey asılıdır". Səhnəyə yol tapan əsərlərin eksəriyyətdən narazılığını bildiren aktyor daha çox klassikaya meyil etdiyini gizlətmir. Aktyora görə, köhnə əsərlərin ruhu təzə yazılardan qat-

Elçin Hüseynbəyli

əsləri sahəsində axtarışlar var. Teatrlarda azərbaycanlı müəlliflərin əsərlərinə daha çox ehtiyac hiss olunur. Çünki teatrların repertuarında 60 faiz azərbaycanlı müəlliflərin əsərləri olmalıdır. Bu teatr direktorlarının problemi ki, onlar repertuar siyahısını hazırlayanda səhvlərə yol verirlər". Yazıçının fikrincə, azərbaycanlı müəlliflərə, müasir dramaturqlara etimad göstərmək lazımdır. Onlarla işləməyə, yeri gələndə sifariş verməyə ehtiyac var: "Bunlar çox vacib amillərdir. Ancaq görürsən ki, nə teatrın direktorları, nə də rejissorlar yeni müasir dramaturqlarla işləməyi xoşlayırlar. Qonorar istəməyən, heç bir iddiası olmayan klassik və xarici əsərlər görünür, onlara daha rahatdır. Ola bilsin ki, müasir dramaturqlar maliyyə baxımından iddialıdırlar. Bu baxımdan çətin bir vəziyyətdir. Bu gün əsərlərə yanaşma da dəyişib. Məsələn, Mirzə Fətəli Axundzadə dramaturgiyasını eyni cür səhnələşdirsən, ona heç kim baxmayacaq. İndinin tamaşaçısı smartfonla, internetlə işləyir. Tamaşağının dünyaya böyük çıxışı var. Onlar müasirliyə can atır. Sadəcə, dramaturqlarla işləmək lazımdır. Bizdə təəssüf doğuran bir hal var ki, müəyyən vəzifəsi və maddi imkanları olan insanların əsərlərinə daha çox yer verilir. Bu isə acınacaqlıdır".

Tərənə Məhərrəmov